

СЕКЦІЯ 5 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.743:336.717.18

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-5-20>**Деркач Ю.Б.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи**Одеського національного економічного університету***Derkach Julia***Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Banking
Odessa National University of Economics*

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

MANAGEMENT OF FOREIGN CURRENCY ACTIVITY OF BANKS UNDER THE CONDITIONS OF UNCERTAINTY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сучасну валютну діяльність банківських установ в умовах невизначеності, що означає функціонування в економічному середовищі, яке постійно змінюється та ускладнюється під впливом великої кількості факторів, які важко прогнозувати. Наслідком впливу невизначеності на валютний ринок є різкі коливання валютних курсів. Неврахування банками впливу зазначених факторів сприяє зростанню рівня ризиків та непрогнозованого погіршення фінансових результатів. Відповідно до результатів ретроспективного аналізу валютного ринку, запропоновано створити систему прийняття управлінських рішень у банківській установі на основі адаптивної моделі. Така система повинна складатися з превентивних та реактивних заходів. Якщо ці заходи не діють, банку варто змінити валютну стратегію.

Ключові слова: валютний ризик, валютний курс, стратегія, система, управління.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена современная валютная деятельность банковских учреждений в условиях неопределенности, что означает функционирование в экономической среде, которая постоянно меняется под влиянием большого количества сложно прогнозируемых факторов. Следствием влияния неопределенности на валютный рынок являются резкие колебания валютных курсов. Отсутствие учета банками влияния указанных факторов способствует росту уровня рисков и не прогнозированного ухудшения финансовых результатов. Согласно результатам ретроспективного анализа валютного рынка, предложено создать систему принятия управленческих решений в банковском учреждении на основе адаптивной модели. Такая система должна состоять из превентивных и реактивных мер. Если эти меры не действуют, банку стоит изменить свою валютную стратегию.

Ключевые слова: валютный риск, валютный курс, стратегия, система, управление.

ANNOTATION

The current foreign exchange activity of the bank takes place in conditions of economic uncertainty. Uncertainty means functioning in an economic environment that is constantly changing and complicated by a large number of factors. These factors are difficult to predict. The effect of uncertainty on the foreign exchange market is

a consequence of sharp fluctuations in exchange rates. Currency fluctuations provoke an increase in the level of risks and unpredictable changes in financial results in banks. Therefore, managing the foreign exchange activities of banks is a complex process and requires financial managers to make effective management decisions. It is established that the state of the foreign exchange market determines the conditions of banks in it. A retrospective analysis of the dynamics of the foreign exchange market of Ukraine was conducted. In 2014–2015, the foreign exchange market developed under the influence of destructive factors. During this period, the hryvnia exchange rate devalued. Therefore, the NBU has applied a number of administrative measures. In 2016, the process of stabilizing the hryvnia against the US dollar began. In 2018–2019, the hryvnia exchange rate strengthened. However, the COVID-19 pandemic has changed trends in global commodity and financial markets. The influence of these factors changed the exchange rate trend in the foreign exchange market in Ukraine. The hryvnia devalued against the US dollar in 2020. In 2021, the exchange rate gradually stabilized. It is established that failure of banks to take into account the influence of these factors contributes to the growth of risks and deterioration of financial results. Therefore, it is important to create a system of management decisions in conditions of uncertainty. Such a system should consist of preventive and reactive measures. Preventive measures include the development and implementation of a set of solutions that will prevent possible threats. Reactive measures are formed when problems arise. These measures are formed at the expense of internal reserves and/or attraction of resources from external sources. If these measures do not work, the bank must change its currency strategy.

Key words: currency risk, exchange rate, strategy, system, management.

Постановка проблеми. Сучасна валютна діяльність банку відбувається в умовах економічної невизначеності. Невизначеність означає функціонування в економічному середовищі, що постійно змінюється та ускладнюється під впливом великої кількості факторів, які важко прогнозувати. Наслідком впливу невизначеності на валютний ринок є різкі коливання валютних курсів, які провокують зростання рівня ризиків та непрогнозованих змін фінансових результатів

у банківських установах. Саме тому управління валютною діяльністю банків є складним процесом, що потребує від фінансових менеджерів прийняття ефективних управлінських рішень з урахуванням зовнішніх викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним засадам та практичним аспектам діяльності банків на валютному ринку присвячені наукові праці зарубіжних учених, таких як Р. Дорнбуш, М.В. Енг, Ф. Мишкін, М. Пейро, К. Редхед, Дж. Сінкі, С. Фишер, Р. Шмалензі.

Серед вітчизняних науковців напрацювання у цьому напрямку мають Я. Белінська, О. Береславська, Н. Божидарніка, О. Дзюблук, В. Делас, В. Козюк, Л. Примостка, В. Шелудько.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукових праць дає змогу стверджувати, що недостатньо розробленими залишаються положення управління діяльністю банків на валютному ринку в умовах невизначеності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасних підходів до управління діяльністю банків на валютному ринку в умовах невизначеності. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань, як уточнення поняття «невизначеність», визначення чинників, що впливають на валютну діяльність банку, аналіз стану валютного ринку, визначення ефективних методів управління діяльністю банку на валютному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сдино розуміння терміна «невизначеність» серед науковців не існує. Зазвичай під поняттям «невизначеність» розуміється неповнота або відсутність інформації про що-небудь. Невизначеність – це недостатність інформації про те, що станеться в майбутньому.

Перші дослідження щодо цього явища було зроблено у середині минулого століття. Так, Ф. Найт під невизначеністю розумів «відсутність розподілення ймовірностей та відповідних результатів, яку не треба усувати, адже вона є умовою отримання прибутків» [1].

Протилежної точки зору дотримувався Дж. Кейнс, зазначаючи, що «майбутнє не підлягає пізнанню, оскільки частина інформації не створена. Невизначеність приводить до збільшення циклічних хвиль та є зломом для економіки, відповідно, підлягає усуненню» [2]. Відповідно, невизначеність, з одного боку, формується під впливом факторів, які важко спрогнозувати, з іншого, сприяє виникненню як сприятливих, так і негативних подій.

Г. Коломієць розглядає поняття господарської невизначеності як певний стан відносин між суб'єктами господарювання в умовах багатоваріантного розвитку господарської ситуації, докладна інформація про які відсутня [3]. На нашу думку, невизначеність на валютному ринку формує вплив низки факторів, значна

кількість яких генерується зовнішнім та внутрішнім щодо нього середовищем, а також має як позитивний, так і негативний вплив. Причинами цього явища є неповнота та асиметрія інформації.

Ретроспективний аналіз динаміки розвитку валютного ринку України свідчить про те, що у 2014–2015 рр. він розвивався під впливом деструктивних факторів, що привели до посилення девальваційного тиску на курс національної валюти та спричинили вжиття комплексу антикризових заходів НБУ економічного та адміністративного характеру.

У 2016 р. розпочався процес стабілізації курсу гривні з поступовою її ревальвациєю у 2019 р., що відбувалося не в останню чергу під впливом впровадження валютної лібералізації відповідно до Закону «Про валюту та валютні операції» від 21 червня 2018 р.

Втім, пандемія COVID-19 та впровадження локдауну змінили тенденції на світових товарних і фінансових ринках, а також спричинили їх безпрецедентне падіння. Вплив цих факторів змінив курсовий тренд на валютному ринку всередині країни, гривня девальвувала відносно долара протягом другого кварталу 2020 р. У другій половині 2020 р. та 2021 р. валютний курс поступово стабілізувався (табл. 1).

Неврахування банками впливу зазначених факторів сприяє зростанню рівня ризиків та непрогнозованого погіршення фінансових результатів, а також зростанню загрози втрати фінансової стійкості. Базуючись на розробках науковців у контексті теми дослідження, вважаємо, що в умовах непередбачуваних змін зовнішнього середовища необхідно мати узгоджену з цілями діяльності банку на валютному ринку та адекватну його потенціалу систему прийняття управлінських рішень. Відповідно, процес управління діяльністю банків у цьому сегменті фінансового ринку повинен набути характеру адаптивності.

Загалом стабілізаційні заходи в умовах невизначеності можуть використовуватись у таких напрямках:

- ігнорування, тобто майбутній світ уявляється структурно незмінним (чи несуттєво змінним) порівняно з теперішнім, тому інструменти ті ж самі, що й під час повної визначеності, відповідно, реагування відбувається на події, що відбулися;

- прогнозування майбутнього, тобто на основі використання прогнозової моделі, яка дає змогу робити коротко- та середньострокові прогнози, отже, аналізувати майбутні наслідки екзогенних шоків та політичних рішень.

Неврахування банками впливу зазначених факторів сприяє зростанню рівня ризиків та непрогнозованого погіршення фінансових результатів. Узагальнивши розробки науковців, що присвячені проблемам діяльності банків на валютному ринку та банківському ризик-менеджменту, пропонуємо використовувати модель

Таблиця 1

Ключові тенденції розвитку валютного ринку України за 2014–2021 рр.

Період	Фактори впливу	Тенденції валютного ринку		Заходи НБУ
		готівковий	безготівковий	
2014–2015 рр.	Високі політичні та соціальні ризики через війну на сході; падіння ВВП, зменшення іноземних інвестицій, значні витрати на обслуговування зовнішнього боргу, різке скорочення ЗВР.	Значне переважання попиту над пропозицією іноземних валют обумовило суттєве зростання курсів іноземних валют.	Переважання попиту над пропозицією, зростання готівкових курсів, поява «чорного валютного ринку».	Валютні інтервенції; перехід до плаваючого курсу, посилення регуляції, модифікація монетарної політики.
2016–2018 рр.	Стабілізація виробництва, поступове зростання ВВП, ЗВР, скорочення темпів інфляції, значні витрати на обслуговування зовнішнього боргу.	Стабілізація валютного курсу, переважання пропозиції валюти над її попитом на готівковому ринку.	Стабілізація валютного курсу, переважання пропозиції валюти над її попитом.	Скорочення адміністративних заходів на валютному ринку, збільшення облікової ставки.
2019–2020 (початок) рр.	Помірне зростання ВВП, досягнення показників інфляції у межах цільового рівня, зростання ЗВР, значні витрати на обслуговування державного боргу.	Суттєве укріплення гривні на тлі ревальвації, переважання пропозиції валюти над її попитом на готівковому ринку.	Суттєве укріплення гривні, переважання пропозиції валюти над її попитом.	Лібералізація валютного ринку відповідно до Закону «Про валюту і валютні операції».
2020 (друга половина) – 2021 рр.	Різке скорочення ВВП, досягнення показників інфляції у межах цільового рівня, значні витрати на обслуговування державного боргу.	Девальвація національної валюти щодо іноземної з поступовою стабілізацією.	Девальвація гривні, нетривала активізація «чорного валютного ринку» з поступовою стабілізацією.	Триває вжиття заходів з валютної лібералізації в умовах плаваючого валютного курсу.

Джерело: систематизовано за матеріалами [4]

управління діяльністю банку на валютному ринку в умовах невизначеності, представлену на рис. 1.

Призначенням адаптивної моделі є моніторинг та діагностування зовнішнього середовища, а також фіксація відхилень у ньому; визначення наявності впливу виявлених трансформацій у зовнішньому середовищі на діяльність банку на валютному ринку; визначення взаємозв'язку виявлених трансформацій та стану внутрішнього середовища задля оцінювання впливу на ключові фактори діяльності банку на валютному ринку; коригування за необхідності валютної стратегії, окремих цілей та планових показників діяльності на валютному ринку внаслідок деструктивного впливу трансформацій зовнішнього середовища, кон'юнктури валютного ринку та з урахуванням внутрішнього стану банку; розроблення оперативних управлінських рішень щодо регулювання параметрів діяльності банку на валютному ринку відповідно до цілей та показників, визначених його валютною стратегією на основі превентивних та реактивних заходів; оцінювання та контроль реалізації плану необхідних заходів.

Згідно з рис. 1, у представлену модель вбудовані превентивні та реактивні заходи подолання негативного впливу факторів на валютну діяльність банку. Превентивні заходи передбачають використання інструментів на основі

оперативного реагування на потенційні трансформації зовнішнього середовища шляхом розроблення та реалізації комплексу рішень, що забезпечать попередження можливих загроз. Алгоритм вжиття превентивних заходів базується на результатах прогнозування зовнішнього макросередовища та стану валютного ринку, оцінювання здатності банку нівелювати виявлені загрози з урахуванням наявного ресурсного потенціалу та ефективності управління ним. Пропонуємо як превентивні заходи використовувати такі інструменти, як диверсифікація валютного портфеля, лімітування, трансфертне ціноутворення, хеджування, реінжиніринг бізнес-процесів, резервування та страхування.

Реактивні заходи доцільно використовувати під час виникнення проблем у функціонуванні банку шляхом розроблення та реалізації комплексу рішень, які забезпечать усунення наявних негативних відхилень у діяльності банку на валютному ринку за рахунок внутрішніх резервів та/або залучення ресурсів із зовнішніх джерел. Цілком зрозуміло, що чим більшим буде перелік превентивних інструментів, тим більш стійкими конкурентні позиції він зможе зайняти на окремих його сегментах без загрози втрати фінансової стійкості. Вибір реактивних заходів або їх комбінування має визначатись і як необхідність відновлення фінансової стійкості банку в найближчій перспективі, і як форму-

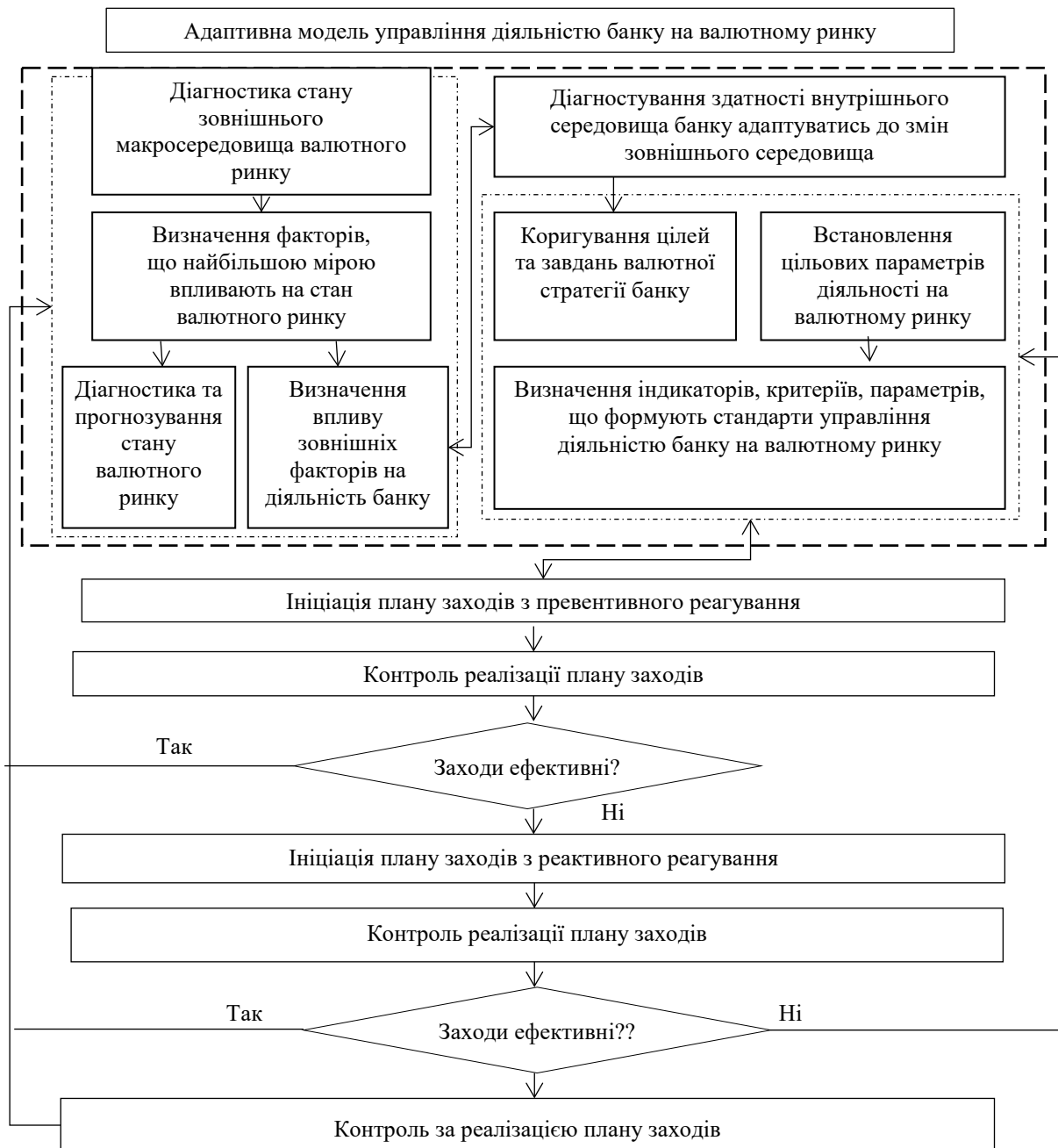

Рис. 1. Адаптивна модель управління діяльністю банку на валютному ринку

Джерело: систематизовано за матеріалами [5; 6; 7]

вання підґрунтя для забезпечення зростання в довгостроковій перспективі.

Якщо результати проведеного аналізу свідчать про те, що досягнення цільових параметрів в умовах прогнозованих трансформацій зовнішнього середовища є неможливим або недоцільним, то необхідним є коригування валютної стратегії банку, що забезпечить нівелювання негативних тенденцій. Характеристика різноспрямованих валютних стратегій представлена в табл. 2.

За результатами проведеного дослідження пропонуємо банкам в умовах невизначеності використовувати адаптивну модель управлін-

ня діяльністю на валютному ринку. Зазначена модель являє собою специфічний алгоритм, що складається зі структурованих, ітераційних, орієнтованих на об'єкт управлінських впливів, спрямованих на забезпечення досягнення цілей, установлених валютною стратегією банку, на основі вжиття превентивних та/або реактивних заходів реагування на потенційні трансформації зовнішнього середовища.

Висновки. Валютний ринок України у 2014–2021 рр. функціонував в умовах невизначеності. Вплив низки факторів у 2014–2016 рр. привів до посилення девальваційного тиску на курс національної валюти та спричинив вжиття

Таблиця 2

Характеристика валютних стратегій банку

Ознака	Назва стратегії		
	стратегія скорочення	стратегія обмеженого зростання	стратегія зростання
Мета	Адаптація до зовнішнього середовища, скорочення валютної діяльності.	Підтримка масштабів валютної діяльності на досягнутому рівні.	Використання можливостей зовнішнього середовища для нарощування діяльності.
Момент запровадження	Значні загрози зовнішнього середовища (валютна криза)	Помірно високі загрози зовнішнього середовища (можливість валютної кризи).	Нормальні умови зовнішнього середовища.
Заходи	Вихід із ризикових сегментів ринку.	Обмежене зростання обсягу валютних операцій.	Входження в нові ризикові сегменти валютного ринку.
	Зміна обсягу та структури валютної позиції для мінімізації рівня валютного ризику.	Обсяг та структура валютної позиції не змінюються.	Збільшення обсягу та ускладнення структури валютної позиції.
	Зменшення ризик-апетиту та толерантності до ризиків до мінімального рівня.	Ризик-апетит та толерантність до ризиків на поміркованому рівні.	Ризик-апетит та толерантність до ризиків на високому рівні.
	Скорочення лімітів ризиків.	Розмір та структура лімітів ризиків не змінюється.	Збільшення розміру лімітів ризику.
	Докапіталізація обов'язкова.	Докапіталізація необов'язкова.	Докапіталізація визначається залежно від загального рівня ризику.
Режим	Антикризовий режим.	Режим підвищеної готовності.	Режим діяльності в нормальних умовах.

Джерело: систематизовано за матеріалами [5; 6; 7]

комплексу антикризових заходів НБУ. Період 2017–2019 рр. характеризуються стабілізацією валютного курсу з поступовим укріпленням. Курсові тренди 2020–2021 рр. сформувались під впливом пандемії COVID-19 та впровадження локдауну, а також привели до знецінення гривні. Відповідно, накопичені внутрішні валютні дисбаланси та агресивні трансформації зовнішнього середовища валютного ринку потребують удосконалення системи управління діяльністю банку на валютному ринку. Пропонуємо використовувати адаптивну модель, що включає вжиття превентивних та реактивних заходів. Якщо ж результати аналізу свідчать про те, що досягнення цільових параметрів в умовах прогнозованих трансформацій зовнішнього середовища є неможливим, тоді необхідно коригувати валютну стратегію банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль. Москва : Дело, 2003. 233 с.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва : Прогресс, 1978. 321 с.
3. Коломієць Г. Невизначеність: деструктивний чи конструктивний феномен господарської системи. 2005. № 3. С. 226–233.

4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2021).
5. Делас В. Банківська діяльність на валютному ринку України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Київ, 2011. 273 с.
6. Ребрик М. Управління валютним ризиком банку : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. Суми, 2011. 276 с.
7. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків : монографія / за ред. Л. Примостки та ін. Київ : КНЕУ, 2014. 424 с.

REFERENCES:

1. Nait F. (2003) Risk, neopredelennost' i pribyl'. Moscow: Delo, 233 p.
2. Keynes Dzh.M. (1978) Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg. Moscow: Progress, 321 p.
3. Kolomijecj Gh. (2005) Nevyznachenistj: destruktivnyj chy konstruktivnyj fenomen ghospodarsjkoji systemy. No. 3, pp. 226–233.
4. Oficijnyj sajт Nacionaljnogho Banku Ukrajiny. Available at: <http://www.bank.gov.ua> (accessed 08 October 2021).
5. Delas V. (2011) Bankivsjska dijalnistj na valjutnomu rynku Ukrainy: dys. kand. ekonom. nauk: 08.00.08. Kyiv, 273 p.
6. Rebryk M. (2011) Upravlinnja valjutnym ryzykom banku: dys. kand. ekonom. nauk: 08.00.08. Sumy, 276 p.
7. Proghnozuvannja ta khedzhuvannja finansovykh ryzykiv: monoghrafija (2014) / za red. L. Prymostky ta in. Kyiv: KNEU, 424 p.